

คอลัมน์ “หอคอยสองโลก”

ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 21-27 เมษายน 2540

จากอิโรชิ ฟุจิโมโต ถึงจอห์น สโตน

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

มรณกรรมของจอห์น สโตน (Jon Stone) เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2540 ขณะมีอายุ 65 ปี นับเป็นการสูญเสียนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษาคนสำคัญของสหรัฐอเมริกาและของโลก แม้มรณกรรมของสโตนจะเป็นข่าวในสหรัฐอเมริกา แต่เกือบไม่ปรากฏข่าวนอกประเทศนั้น กระนั้นก็ตาม นิตยสาร *The Economist* (April 5, 1997) เห็นความสำคัญและอิทธิพลของจอห์น สโตนมากพอที่จะเสนอชีวประวัติในคอลัมน์ Obituary

ผู้คนนอกวงการสื่อสารมวลชนอเมริกันน้อยคนนักที่จะรู้จักจอห์น สโตน แต่ก็น้อยคนอีกเช่นกันที่ไม่รู้จักรายการโทรทัศน์ชื่อ *Sesame Street* ซึ่งสโตนเป็นผู้เขียนบทและผลิต

จอห์น สโตน สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเยล เดิมตั้งใจเป็นนักแสดง แต่ชะตาชีวิตชักนำให้มาเป็นผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก รายการโทรทัศน์ที่เขาเป็นผู้ผลิตชื่อ *Captain Kangaroo* เป็นรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กที่ออกอากาศยาวนานที่สุดในสหรัฐอเมริกา เมื่อโจน แกนส์ คูเนีย (Joan Ganz Cooney) แห่ง Public Broadcasting Service (=PBS) อันเป็นสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ทาบตามให้สโตนผลิตรายการเด็กในลักษณะที่เป็น Children 's Television Workshop สโตนกำลังคิดลาจากวงการโทรทัศน์ เพื่อไปประกอบอาชีพอื่น แต่แล้วก็มีอาชงการรบเร้าได้

Sesame Street สร้างขึ้นโดยมีเด็กครอบครัวยากจนเป็นเป้าหมาย ความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กอเมริกันจำนวนมากมิได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ *Sesame Street* สร้างขึ้นเพื่อสอนให้เด็กเล็กๆอ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ และคิดเลขเป็น แต่มิใช่รายการโทรทัศน์ที่มุ่งสอนหนังสืออย่างทื่อๆ หากแต่มีพล็อตเรื่องและมีตัวละครที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น Miss Piggy, Big Bird, Cookie Monster, Old Geezers, Oscar the Grouch ฯลฯ การใช้หุ่นละคร (puppets) ซึ่งเคลื่อนไหวเยี่ยงมนุษย์ ช่วยเพิ่มความมีชีวิตชีวาของรายการ หุ่นละครที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของเด็กผู้ชมรายการในเวลาต่อมาก็คือ Kermit the Frog

Sesame Street มิได้มีเป้าหมายทางการศึกษาเท่านั้น หากยังมีเป้าหมายทางสังคมด้วย ความสมานฉันท์ในสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืน และการเชื้ออาทรต่อกันและกัน เป็น 'สาร' ที่ *Sesame Street* พยายามสื่อให้ถึงเด็กผู้ชมรายการ ตัวละครในรายการจึงมิได้มีแต่คนผิวขาว หากยังมีคนผิวดำ รวมตลอดจนชนกลุ่มน้อย ดังเช่นพวกอินเดียนแดง และกลุ่มชนที่มีเชื้อสายสเปนอีกด้วย นอกจากนี้ กลุ่มคนพิการ ดังเช่น คนหูหนวกและตาบอด ก็มาร่วมรายการด้วย ในช่วงเวลาต่อมา ดาราภาพยนตร์และละคร นักร้อง และผู้มีชื่อเสียงในด้านต่างๆ ในสังคม มาร่วมรายการในฐานะละครตัวหนึ่งของรายการ

เมื่อเริ่มถ่ายทอดรายการในปี 2512 *Sesame Street* พุ่งเป้าไปยังเด็กในครอบครัวชนต่ำชั้น (Underclass) เพื่อป้องกันปัญหาการไม่รู้หนังสือ แต่การณปรากฏว่าไม่เพียงแต่เด็กจากครอบครัวทุกชั้นชนนั่งดูรายการนี้แล้ว ผู้ใหญ่ก็ร่วมดูกับเด็กด้วย สโตนเริ่มปรับ *Sesame Street* บางรายการให้เหมาะกับผู้ชมทุกวัย ดังเช่นการนำเรื่องการท่องเที่ยวผสมเข้าไปในรายการ การผลิตรายการมิได้เกิดจากมุมมองของผู้ผลิตเท่านั้น หากทว่ายังมีการสำรวจความเห็นของผู้ชม และการวิจัยเพื่อประเมินว่ารายการบรรลุเป้าหมายหรือไม่อีกด้วย

Sesame Street ประสบความสำเร็จเกินคาด ทั้งทางด้านการศึกษาและด้านธุรกิจ สถานีโทรทัศน์ในประเทศต่างๆรวม 39 ประเทศ ซื้อรายการไปออกอากาศ ในจำนวนนี้มีถึง 34 ประเทศที่ซื้อลิขสิทธิ์สำหรับการผลิตรายการเฉพาะประเทศของตน นอกจากรายได้จากการขายหรือเช่าช่วงลิขสิทธิ์ในการถ่ายทอดและผลิตรายการแล้ว ยังมีรายได้จากการขายหนังสือ ตุ๊กตา และของที่ระลึกต่างๆอีกด้วย รายได้เหล่านี้ช่วยยืดอายุสถานีโทรทัศน์ PBS ซึ่งมักจะถูกรัฐบาลพรรครีพับลิกันตัดทอนงบประมาณ

Sesame Street ได้เปลี่ยนโฉมหน้ารายการโทรทัศน์สำหรับเด็กอย่างสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่ให้ความรู้ ยังให้ความบันเทิงอีกด้วย เขาชนอเมริกันจำนวนมากเติบโตจากการเป็น 'ผลผลิต' ของ *Sesame Street* จอน สโตนได้รับรางวัล Emmy ซึ่งเปรียบเสมือนรางวัล 'ตุ๊กตาทอง' สำหรับโทรทัศน์ถึง 18 ตัว นอกจากนี้ *Sesame Street* ยังกลายเป็นหัวข้อสำหรับการทำวิจัยและวิทยานิพนธ์ในมหาวิทยาลัยต่างๆ อีกด้วย

เมื่อฮิโรชิ ฟุจิโมโต (Hiroshi Fujimoto) ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2539 นั้น ไม่เป็นข่าวในโลกตะวันตกมากนัก แม้แต่คอลัมน์ Obituary ของนิตยสาร *The Economist* ก็มิได้กล่าวถึง ในเมืองไทยมีหนังสือพิมพ์เพียงไม่กี่ฉบับที่รายงานข่าวนี้

อิโรชิ ฟุจิโมโต เป็นผู้สร้างสรรค์การ์ตูนเรื่อง *Doraemon* ร่วมกับโมโตโอะ อาบิโกะ (Motoo Abiko) ทั้งสองใช้นามปากกาว่า ฟุจิโกะ ฟุจิโอะ (Fujiko Fujio) หนังสือการ์ตูนเรื่อง *โดราเอมอน* เริ่มปรากฏสู่บรรณพิภพในปี 2507 ฟุจิโมโตและอาบิโกะร่วมกันผลิต *โดราเอมอน* จนถึงปี 2530 จึงแยกกันเดิน รวมเวลาที่ทำงานร่วมกันยาวนานถึง 23 ปี กระนั้นก็ตามยังคงร่วมกันสร้างภาพยนตร์จากการ์ตูนเรื่องเดียวกันนี้

อิโรชิ ฟุจิโมโต เขียนการ์ตูนหลายเรื่อง แต่ไม่มีเรื่องใดที่ติดตลาดและขายได้มากเท่า *โดราเอมอน* ความโดดเด่นของการ์ตูนเรื่องนี้อยู่ที่การสร้างจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต อันเป็นอนาคตที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างสูง

โดราเอมอน เป็นแมวหุ่นยนต์ (robot cat) ในคริสต์ศตวรรษที่ 22 ผู้มีเครื่องมือสารพัดในกระเป๋าพิเศษ แมวหุ่นยนต์ตัวนี้มีเพื่อนสนิทเป็นมนุษย์ชื่อ โนบิตะ (Nobita) ความโดดเด่นของการ์ตูนเรื่อง *โดราเอมอน* อยู่ที่การเข้าถึงจิตใจเด็กญี่ปุ่น โนบิตะซึ่งเป็นตัวเอกในการ์ตูนเรื่องนี้เป็นเด็กขี้เกียจ ไม่ชอบทำการบ้าน และมักจะมีผลการเรียนไม่ดี เรื่องราวของโนบิตะจึงถูกอกถูกใจเด็กญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก ซึ่งต้องถูกเคี่ยวเข็ญให้ตั้งหน้าตั้งตาเรียนหนังสือ โนบิตะแก้ปัญหาด้วยการให้โดราเอมอนช่วย บรรดาเครื่องมือสารพัดประเภทในกระเป๋าพิเศษของโดราเอมอนถูกนำออกมาใช้เพื่อแก้ปัญหาคงความขี้เกียจของโนบิตะในการทำการบ้านและงานบ้านเด็ก ๆ ที่อ่านการ์ตูนเรื่องนี้พากันอยากได้เครื่องมือวิเศษเหล่านั้นตาม ๆ กัน

ความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตเป็น 'สาร' สำคัญที่ *โดราเอมอน* สื่อกับเยาวชนผู้อ่านการ์ตูนเรื่องนี้ ยานกาลเวลาของโดราเอมอนช่วยพาเพื่อนของเขาท่องไปในอดีต หรือไม่ก็ท่องไปในอนาคต ในขบวนการท่องเที่ยวกับยานกาลเวลานี้ ผู้เขียนก็ให้ความรู้แก่ผู้อ่านเกี่ยวกับโลกดึกดำบรรพ์ หรือไม่ก็เกี่ยวกับโลกในอนาคต จินตนาการเกี่ยวกับอนาคตที่ปรากฏในการ์ตูนเรื่องนี้ก็ถูกทำให้เด็ก ๆ รู้จักการสร้างจินตนาการ ในประการสำคัญช่วยเตรียมเด็ก ๆ ให้สามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

หนังสือการ์ตูนมีไ้แบบเรียน หากแต่เขียนขึ้นเพื่อความบันเทิงเป็นด้านหลัก 'ฟุจิโกะ ฟุจิโอะ' จึงสร้างตัวละครเด็กที่มีลักษณะหลากหลาย บางคนขี้เกียจและขี้แย บางคนขี้โม้ และบางคนชอบรังแกผู้อื่น *โดราเอมอน* เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเด็กญี่ปุ่น เพียงแต่มีการสอดแทรกความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต รวมตลอดจนความรู้ด้านต่างๆ อย่างผสมกลมกลืนจนผู้อ่านไม่รู้สึกรู้สึว่าเป็นการยัดเยียด

ความสนุกสนานที่ได้จากการอ่านโดราเอมอน ทำให้การ์ตูนเรื่องนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายไม่เฉพาะในประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เป็นที่คาดว่าหนังสือการ์ตูนเรื่องนี้ขายไปแล้วกว่า 100 ล้านเล่ม (*Asia Times*, September 25, 1996) เนื่องจากมีผู้แปลเป็นภาษาต่างๆทั้งที่มีและไม่มี การจ่ายค่าลิขสิทธิ์ เมื่อ Asahi National Broadcasting นำมาสร้างเป็นภาพยนตร์โทรทัศน์เป็นตอนๆก็ได้รับความนิยมอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่สาธารณรัฐประชาชนจีน ฮองกง ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ จนถึงอินโดนีเซีย แต่โดราเอมอนมิได้มีตลาดจำกัดเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น หากยังมีตลาดในยุโรป (อิตาลี สเปน และรัสเซีย) สหรัฐอเมริกา และละตินอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบราซิลอีกด้วย

เมื่อ Toho บริษัทภาพยนตร์ยักษ์ใหญ่ของญี่ปุ่นนำโดราเอมอน ไปสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่องยาว ก็มีหน่วยงานกึ่งราชการของโตโฮอย่างสำคัญ โตโฮสร้างภาพยนตร์เรื่อง โดราเอมอน ไปแล้ว 18 เรื่อง ภาพยนตร์เรื่องที่ 19 คือ *Doraemon and Nobita and the Milky Way Express* กำหนดเข้าโรงฉายในฤดูร้อนปี 2540 ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา โดราเอมอน ช่วยให้โตโฮมีรายได้ถึง 53 ล้านดอลลาร์

ฮิโรชิ ฟุจิโมโต เดินทางไปเวียดนามในเดือนมกราคม 2539 เพื่อจัดตั้ง *Doraemon Fund* เพื่อช่วยเหลือเด็กเวียดนาม (*The Nation*, September 25, 1996) อีก 8 เดือนต่อมา ฟุจิโมโตก็ถึงแก่กรรมด้วยโรคตับ

การจากไปของฮิโรชิ ฟุจิโมโต และจอน สโตน ในช่วงเวลาต่างกันเพียงครึ่งปีเศษ นับเป็นการสูญเสีย 'เพื่อน' ที่แท้จริงของเด็กๆทั่วโลก มิใช่การสูญเสียเฉพาะแต่เด็กและเยาวชนชาวญี่ปุ่นในกรณีของฟุจิโมโต และเด็กและเยาวชนชาวอเมริกันในกรณีของสโตน ฟุจิโมโตและสโตนต่างก็เป็นนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษา ในขณะที่ฟุจิโมโตใช้หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อ สโตนใช้รายการโทรทัศน์เป็นสื่อ ฟุจิโมโตพยายามสร้างความคิดทางวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต โดยที่มี 'सार' สำคัญเกี่ยวกับการดำรงอยู่อย่างผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในขณะที่ 'सार' สำคัญของสโตนก็คือ การดำรงอยู่อย่างสมานฉันท์และผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์ต่างชาติพันธุ์และต่างชั้นชน

โลกยังต้องการนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษาที่มีความคิดสร้างสรรค์ระดับเดียวกับฮิโรชิ ฟุจิโมโต และจอน สโตน อีกมาก